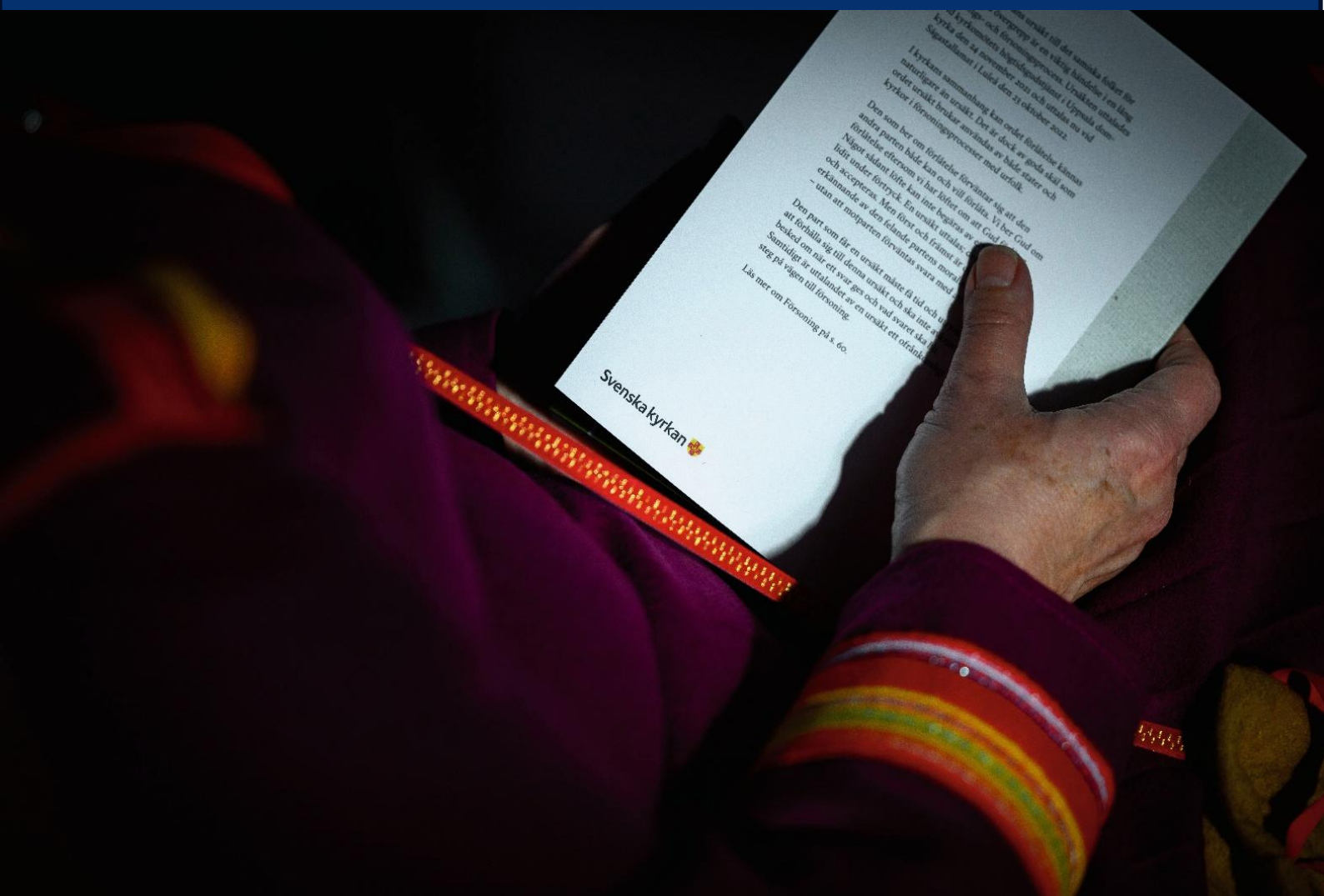

Utvärdering av Svenska kyrkans handlingsplan för ursäkt till det samiska folket

Sammanfattning

Utvärderingen syftar till att bedöma hur Svenska kyrkans handlingsplan för ursäkt till det samiska folket har genomförts under den första etappen 2022–2026, samt vilka resultat och förändringar som hittills kan identifieras. Utvärderingen har särskilt fokuserat på om genomförda insatser svarar mot handlingsplanens övergripande mål och delmål, samt i vilken utsträckning arbetet lett till ökad förståelse, vilja och faktiska förändringar i kyrkans förhållnings- och arbetssätt.

Den samlade bedömningen är att Svenska kyrkan under etapp 1 har genomfört ett stort antal relevanta och betydelsefulla insatser inom samtliga prioriterade områden. Arbetet har bidragit till att stärka kunskapen om samisk historia, samisk andlighet och urfolksrättigheter samt ökat synligheten för samiskt kyrkoliv inom delar av kyrkan. Utvärderingen visar samtidigt att genomslaget varierar mellan stift, pastorat och församlingar, och att arbetet fortfarande i hög grad är beroende av lokalt engagemang och enskilda personers drivkraft. Handlingsplanen har haft stor strategisk och normerande betydelse, men dess genomslag begränsas av Svenska kyrkans decentraliserade styrning och avsaknaden av tydligare krav på implementering och uppföljning.

Bland de mest centrala resultaten märks utvecklingen av Samiska rådets roll, genomförandet av Sägastallamat-processerna, satsningar på samiskt konfirmationsläger och språkrevitalisering samt olika kunskapshöjande insatser om samisk andlighet och kyrkans historiska ansvar. Flera utbildnings- och dialoginsatser har fått positiva omdömen och upplevs ha bidragit till ökad förståelse och reflektion inom kyrkan. Arbetet med markförvaltning och skogsbruk har också inneburit viktiga steg genom forskningsstudier, kartläggningar och utveckling av dialog kring samiskt inflytande och urfolksrättsliga principer.

Utvärderingen identifierar flera styrkor i arbetet. Det finns en tydlig ambition till ansvarstagande och långsiktig förändring, och flera insatser präglas av genuin dialog och samverkan med samiska företrädare. Särskilt betydelsefulla framstår satsningarna på barn och unga, språk och kulturell synliggörande verksamhet. Arbetet har också bidragit till ökad legitimitet för frågor om samiska rättigheter och kyrkans historiska ansvar inom delar av organisationen.

Samtidigt lyfts flera kritiska utvecklingsområden. Det samiska inflytandet upplevs fortfarande i många sammanhang vara rådgivande snarare än beslutande, och strukturer för samisk delaktighet saknas ofta på lokal nivå. Arbetet är ojämnt implementerat och flera verksamheter beskriver att frågorna fortfarande har låg närvaro i ordinarie verksamhet. Det finns även osäkerhet kring långsiktig finansiering och organisatorisk hållbarhet för flera centrala satsningar. Vidare kvarstår utmaningar kopplade till maktasymmetrier, förtroende och kyrkans förmåga att omsätta ambitioner till konkreta och långsiktiga förändringar.

Utvärderingen rekommenderar sammanfattningsvis att Svenska kyrkan inför etapp 2 stärker styrning, ansvarsfördelning och uppföljning av handlingsplanen, samt tydligare integrerar arbetet i ordinarie verksamhetsstyrning och budgetprocesser. Det rekommenderas även att formerna för samiskt inflytande vidareutvecklas och formaliseras, att långsiktig finansiering säkerställs för centrala verksamheter och att fler kompetenshöjande insatser genomförs för förtroendevalda och anställda i hela kyrkan. Slutligen betonas vikten av fortsatt dialog, transparens och uthållighet för att bygga långsiktig tillit och skapa faktiska förändringar i relationen mellan Svenska kyrkan och det samiska folket.

Innehållsförteckning

1.	Inledning	1
2.	Försoningsarbetet och handlingsplanen	3
3.	Resultat	11
4.	Slutsatser och rekommendationer	23

Bilaga - metodbeskrivning

1. Inledning

I följande kapitel beskrivs bakgrund till uppdraget och Rambolls uppdrag.

1.1 Bakgrund

Svenska kyrkan har varit delaktig i det koloniala förtryck och övergrepp som skett gentemot det samiska folket. Sedan 1990-talet har Svenska kyrkan tagit många viktiga steg för att göra upp med sitt agerande och historiska koloniala arv gentemot det samiska folket. Den 24 november 2021 framförde kyrkan en officiell ursäkt till det samiska folket vid Kyrkomötets högtidsgudstjänst i Uppsala domkyrka, och i Luleå domkyrka den 23 oktober 2022 i samband med Ságastallamat 2. Efter att ha bätt det samiska folket om ursäkt för de oförrätter som begicks i historien har Svenska kyrkan formulerat åtta åtaganden som anger en inriktning för det fortsatta försoningsarbetet. De åtta åtagandena kan ses som övergripande mål för det fortsatta utvecklingsarbetet under perioden 2022 – 2031. Generalsekreteraren fick i uppdrag att utforma en handlingsplan för år 2022–2031 i nära dialog med Samiska rådet och de tretton stiftet i Svenska kyrkan stiftet. Kyrkostyrelsen avsatte även strategiska utvecklingsmedel för insatser inom handlingsplanen. I handlingsplanen beskrivs inriktningen på insatser i det fortsatta försoningsarbetet samt arbets- och förhållningssätt som ska fylla åtagandena kopplade till ursäkten med ett konkret innehåll. I handlingsplanen anges även ett antal prioriterade områden och insatser som syftar till att förverkliga de åtaganden som kyrkostyrelsen beslutat om. Arbetet är indelat i två etapper.

En uppföljning av åtaganden kopplade till Svenska kyrkans ursäkt och genomförande av insatserna ska ske i slutet av varje etapp dels genom extern granskning och utvärdering, dels genom dialog vid större sammanhållande Ságastallamat-konferenser tillsammans med samiska företrädare. Uppföljningen kan ses som kontrollstationer där faktiska resultat stäms av mot de övergripande målen och i förekommande fall etappmål kopplade till Svenska kyrkans ursäkt. I slutet av etapp 1 ska en bedömning göras av hur långt arbetet kommit och vad som ska prioriteras under etapp 2. Vid behov ska även en reviderad handlingsplan med nya delmål tas fram inför etapp 2. Enligt handlingsplanen ska uppföljningen utföras av en fristående och självständig aktör.

1.2 Rambolls uppdrag

Ramboll fick därmed under hösten 2025 som fristående aktör uppdraget att utvärdera Svenska kyrkans arbete med handlingsplanen. Utvärderingen ska ligga till grund för kommande arbete under etapp 2. Det övergripande syftet med utvärderingen är att belysa vilka faktiska resultat som uppnåtts så här långt samt stämma av dem mot de övergripande målen och i förekommande fall etappmål kopplade till Svenska kyrkans ursäkt.

Vi har i utvärderingen utgått ifrån följande utvärderingsfrågor:

- Hur väl svarar aktiviteterna mot handlingsplanens övergripande mål?
- Hur väl svarar genomförda aktiviteter mot handlingsplanens delmål för etapp 1 inom handlingsplanens olika insatsområden?
- Har insatserna inom respektive insatsområde lett till en ökad förståelse och vilja att förändra kyrkans förhållnings- och arbetssätt?
 - Om inte varför?

- Har insatserna inom respektive insatsområde lett till faktiska förändringar i kyrkans förhållnings- och arbetssätt?
 - Om inte varför?

För att värdera genomförda aktiviteter och dess eventuella resultat har vi utgått ifrån implementeringsforskaren Lennart Lundquist som utvecklat ett analytiskt ramverk med tre villkor som behöver uppnås för en framgångsrikt implementering *förstå*, *kunna* och *vilja*.

- Förstå: Förstår de individer som ska förändra arbetssätt/metoder varför förändringen görs och vad de ska göra?
- Kunna: Finns förutsättningar för att implementera de metoder och arbetssätt som utvecklats, till exempel genom att det finns resurser, kunskap och kompetens?
- Vilja: Har de individer som ska förändra arbetssätt/metoder etcetera motivation att ta till sig förändring utifrån de metoder och arbetssätt som utvecklats?

För att besvara utvärderingens frågeställningar har Ramboll genomfört ett 20-tal intervjuer med personer involverade i arbetet med försoningsprocessen och handlingsplanen. För att fånga bredare resultat inom Svenska kyrkan har Ramboll även genomfört en enkätundersökning till samtliga kyrkoherdar inom Luleå, Härnösand samt Västerås stift samt ett slumpmässigt urval på 20 procent i övriga stift. Ramboll har även genomfört dokumentstudier av relevanta underlag och uppföljningar.

För en mer detaljerad beskrivning av metod och tillvägagångssätt, se bilaga *Metodbeskrivning*.

1.3 Läsanvisning

I följande kapitel ges en kort beskrivning av kyrkans åtaganden kopplade till ursäkten samt de fokusområden som väglett arbetet under etapp 1. I kapitel 3 beskrivs utvärderingens resultat och i kapitel 4 utvärderingens slutsatser och rekommendationer.

2. Försoningsarbetet och handlingsplanen

I följande kapitel ges en övergripande beskrivning av försoningsprocessen, de åtta åtaganden som Svenska kyrkan beslutat om samt en beskrivning av kyrkans styrning och organisering och handlingsplanen och de fokusområden som väglett arbetet under etapp 1.

2.1 Om försoningsprocessen och Svenska kyrkans åtaganden

Kyrkans historiska agerande har skadat samerna och kyrkans relationer till det samiska folket. Den försoningsprocess med det samiska folket som inleddes på 1990-talet, har tagit ny fart under de senaste åren. Efter det att kyrkans vitbok publicerades år 2016 har samtal förts om den fortsatta vägen framåt dels inom Samiska rådet i Svenska kyrkan, dels tillsammans med en rad samiska civilsamhällesorganisationer och Sametinget. Ett erkännande av kyrkans skuld och en vilja till ansvarstagande ledde till att Svenska kyrkan i november 2021 framförde en officiell ursäkt till det samiska folket. Svenska kyrkans ursäkt framfördes ytterligare en gång den 23 oktober 2022 i anslutning till konferensen kallad Sägastallamat 2 i Luleå den 21–22 oktober 2022. Kyrkostyrelsen beslutade i juni 2021, efter hörande av samtliga stiftsstyrelser, om åtta framtidsytande åtaganden kopplade till den officiella ursakten. De åtta åtagandena kan ses som övergripande målsättningar för det fortsatta utvecklingsarbetet under perioden 2022 – 2031:

1. **Förkunna evangelium på samiska och utifrån den samiska kulturella kontexten med respekt för samisk andlig och kyrklig tradition**
Att få ta del av evangeliet på det egna emotionella språket bidrar till ökad direkthet i tilltalet och till en känsla av tillhörighet. De samiska språken behöver användas och synliggöras i gudstjänstlivet och i församlingens verksamhet. Bland annat att bibeltexter och psalmer behöver finnas att tillgå på samiska. Texter på samiska i kyrkohandboken kan underlätta gudstjänstliv på samiska. Samisk symbolik, samiska kyrkliga traditioner och kontextuell tolkning av texter bidrar till ökad inkludering och att tillgängliggöra evangeliet på ett kulturellt relevant sätt.
2. **Synliggöra samisk andlighet, teologi och kyrklig tradition inom Svenska kyrkan**
Församlingens grundläggande uppgift behöver genomföras på ett sätt som främjar inkludering och synliggörande av samer. Kyrkliga handlingar behöver utformas med respekt för samiska andliga och kyrkliga traditioner så att människor kan bejaka sin samiska identitet. Samiska andliga och kyrkliga traditioner behöver synliggöras och respekteras inom Svenska kyrkan.
3. **Bidra till att stärka och revitalisera de samiska språken i Svenska kyrkans verksamhet**
Genom att synliggöra och öka användningen av samiska i församlingens verksamhet kan Svenska kyrkan bidra till att de samiska språken stärks. Det är särskilt viktigt i verksamhet som riktar sig till barn.
4. **Öka kunskapen och medvetenheten om kyrkans historiska relationer och övergrepp mot samerna och konsekvenserna av detta**
Det material som tagits fram i kyrkans kartläggningsarbete behöver spridas så att kunskapen om kyrkans historiska agerande och delaktighet i övergrepp mot samer och konsekvenserna av detta ökar i Svenska kyrkan. Ökad kunskap kan bidra till reflektion och

ökad förståelse om varför Svenska kyrkan bedriver ett försoningsarbete i relation till det samiska folket. Det kan också bidra till ökad medvetenhet bland förtroendevalda, anställda och församlingsbor i frågor som rör samer och samers livsvillkor och kyrkans ansvar att bidra till upprättelse och försoning.

5. Öka kunskapen om och respekten för urfolksrättens principer inom Svenska kyrkan och i samhället

Urfolksrättigheter är en del av folkrätten liksom de mänskliga rättigheterna. Respekt och efterlevnad av urfolksrätten är en förutsättning för ett socialt hållbart samhälle.

Urfolksrättens principer berör ett stort antal samhällsområden. Den generella kunskapen om urfolksrättens principer behöver förbättras i Svenska kyrkan. Svenska kyrkan ska sträva efter att respektera urfolksrättens principer i sin verksamhet.

6. Öka samers inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan

Enligt urfolksrättens principer har samer rätt till självbestämmande i frågor som berör dem. Det innebär att Svenska kyrkan aktivt bör främja och finna former för samers inflytande och delaktighet i kyrkans verksamhet. Samers delaktighet i beslutsprocesser är särskilt prioriterat i principiella frågor som berör samer.

7. Stärka samiska barn och unga i deras identitet och andliga utveckling

Enligt FN:s barnkonvention har samiska barn och unga rätt till andlig utveckling. De har också rätt till sitt modersmål och att utveckla en kulturell identitet. Insatser som stärker samiska barns livsmod, identitet och andliga utveckling ska främjas.

8. Främja gränsöverskridande samiskt kyrkoliv

Samerna är ett gränsöverskridande folk som lever i fyra stater. Samerna ser sig själva som ett folk och de samiska banden över nationsgränserna är starka. Svenska kyrkan har sedan lång tid tillbaka ett nära samarbete i samiska frågor med de lutherska systerkyrkorna i Norge och Finland. Till gemensamma nordiska samiska kyrkdagar bjuds även ryska samer in. Det gränsöverskridande samarbetet stärker och utvecklar det samiska kyrkolivet i Svenska kyrkan och bör därför främjas aktivt. För större samiska kyrkliga projekt, såsom större översättningar, är nordiskt samarbete en förutsättning.

Syftet med de övergripande åtagandena, som antagits av kyrkostyrelsen, är att uttrycka Svenska kyrkans ursäkt till hela det samiska folket; ange mål för det fortsatta försoningsarbetet; precisera åtagandena kopplade till ursäkten och kraftsamla genom att skapa strukturer för arbetet inom Svenska kyrkan i dialog med samiska företrädare: ge en sammanhållen innehålls- och tidsmässig ram för de åtaganden som nationell nivå planerar i dialog med berörda stift; bygga långsiktig tillit och förtroende, säkerställa transparens och delaktighet i den fortsatta processen i relation till samerna; underlätta uppföljning av åtaganden, samt verka för att kyrkans historiska agerande inte upprepas i framtiden.

2.2 Så styrs Svenska kyrkan

Svenska kyrkan är ett registrerat trossamfund i Sverige och lyder under lagen om Svenska kyrkan och lagen om trossamfund. Svenska kyrkan styrs genom kyrkoordningen (Svenska kyrkans bestämmelser), som fungerar som ett internt regelverk vilken reglerar ansvarsfördelning, beslutsprocesser och relationen mellan de olika nivåerna (lokal nivå, stiftsnivå och nationell nivå) inom kyrkan. Det är kyrkans medlemmar som väljer representanter till alla nivåer genom demokratiska val. Beslutsmakten inom kyrkan är framför allt decentraliserad till församlingarna, medan nationell nivå mer har en stödjande, samordnande och normerande roll.

Grunden i Svenska kyrkans organisation är församlingarna. Församlingens grundläggande uppgift är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Det finns drygt 1 300 lokala församlingar som tillsammans täcker hela landet. Församlingarna har självstyrelse men är samtidigt en del av ett stift och Svenska kyrkan som trossamfund. För varje församling finns ett kyrkofullmäktige samt ett kyrkoråd eller ett församlingsråd som församlingens styrelse och en kyrkoherde med ansvar för ledning, samordning och tillsyn. Flera församlingar kan samverka i ett pastorat.

Verksamheten är indelad i 13 stift som samordnar och stödjer församlingarna. Varje stift leds av en biskop. Det finns också ett stiftsfullmäktige (beslutande organ) och en stiftsstyrelse. Stifteten arbetar med tillsyn, utbildning och utveckling av kyrkans verksamhet.

Den högsta beslutande nivån inom kyrkan är kyrkomötet. Kyrkomötet fungerar som kyrkans riksdag och beslutar om övergripande frågor som lära, kyrkoordning och ekonomi. Verkställande organ är kyrkostyrelsen, som leder den nationella verksamheten. Främsta företrädare för kyrkan är ärkebiskopen.

En nationellt beslutad handlingsplan, som kyrkans handlingsplan för försoningsarbete med det samiska folket, uttrycker gemensamma mål, prioriteringar och förväntade utvecklingsriktningar för hela kyrkan. Den fungerar därmed som ett normerande dokument som signalerar politisk och organisatorisk vilja. Samtidigt är Svenska kyrkan decentraliserad och demokratiskt uppbyggd, vilket innebär att församlingar och pastorat har ett betydande självstyre. En handlingsplan får därför inte automatiskt samma bindande verkan som exempelvis kyrkoordningen eller formella beslut om budget och verksamhetsplan. I praktiken blir handlingsplanens genomslag därför beroende av hur den omsätts i konkreta beslut, resurssättning, verksamhetsmål och lokala prioriteringar på olika nivåer i organisationen. Om den inte följs upp genom tydliga uppdrag, indikatorer och ansvarsfördelning finns en risk att den främst får symbolisk eller ambitionsskapande betydelse. Samtidigt kan en handlingsplan ha stor strategisk tyngd genom att den påverkar normer, legitimitet och inriktning för kyrkans långsiktiga arbete.

2.3 Om handlingsplanen

Handlingsplanen utarbetades för att vägleda arbetet främst under etapp 1, som sträcker sig till 2026, för att förverkliga de åtta åtaganden. I handlingsplanen beskrivs inriktningen på insatser i det fortsatta försoningsarbetet samt arbets- och förhållningssätt som ska fylla åtagandena kopplade till ursäkten med ett konkret innehåll. I handlingsplanen anges även ett antal prioriterade områden och insatser som syftar till att förverkliga de åtaganden som kyrkostyrelsen beslutat om. Särskilt fokus i handlingsplanen läggs på arbetet under etapp 1, perioden 2022–2026. Inför insatser under andra etappen av processen (2027–2031) behöver ytterligare dialoger genomföras. De fortsatta insatserna under etapp 2 är även beroende av hur väl arbetet utvecklas under etapp 1. Under den första etappen av utvecklingsarbetet, 2022 – 2026, kommer särskilt fokus att läggas på:

- Insatser för att stärka samiskt inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan, bland annat för att öka kunskap och medvetenhet om rätten till inflytande, öka samers möjligheter till delaktighet och för att hitta nya arbetssätt för att säkerställa samiskt inflytande och delaktighet.

- Insatser för att främja samiskt kyrkoliv, bland annat för att öka kunskapen om samisk andlighet och kyrkoliv, hitta gemensamma former för samverkan inom Svenska kyrkan för att utveckla det samiska arbetet, öka tillgången på samisk kyrkomusik, underlätta samiskt gudstjänstliv samt synliggöra den samiska kulturen i kyrkan.
- Insatser för att stärka samiska barn och unga, bland annat det samiska konfirmationslägret och att utveckla samisk barnverksamhet, samt öka medvetenheten kring samiska barns och ungas situation.
- Insatser som rör Svenska kyrkans markförvaltning och skogsbruk, bland annat kartläggning av kyrkans historiska agerande i markfrågor och kopplingen mellan kyrkans nuvarande markförvaltning och traditionella samiska marker, undersöka möjligheterna att utveckla en ny samverkans- och dialogmodell för Svenska kyrkans mark- och skogsförvaltning samt att öka kunskapen om urfolksrättigheter i markförvaltningen.
- Insatser för att öka kunskapen om och respekten för urfolksrätten, bland annat inom kyrkans egna utbildningar, att ytterligare sprida vitboksmaterialet inom Svenska kyrkan, samt att genom påverkansarbete bidra till att stärka samer och samiska rättigheter.

I handlingsplanen har övergripande mål och delmål formulerats för respektive prioriterat område som ska vägleda arbetet under etapp 1 samt för att underlätta uppföljningen av insatserna. Nedan beskrivs de övergripande målen och delmålen för de fem prioriterade områdena.

INSATSER FÖR ATT STÄRKA SAMISKT INFLYTANDE OCH DELAKTIGHET I SVENSKA KYRKAN

Övergripande mål

- Öka samers inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan

Delmål för etapp 1, 2022–2026

1. Ökad medvetenhet och kunskap om samers rätt till inflytande inom Svenska kyrkan. Kyrkokansliet bidrar med material till stiftens insatser för att öka kunskapen i stift, församlingar och pastorat om rätten till och betydelsen av samisk delaktighet och inflytande.
2. Samiska rådets delaktighet utvecklas. Möjligheterna att utveckla rådets överläggningar med kyrkostyrelsen, samt dialogen med det samiska civilsamhället och Sametinget undersöks närmare.
3. Nya modeller för inflytande och delaktighet utvecklas. Samtal initieras om hur traditionell samisk kunskap om delaktighet och inflytande skulle kunna nyttjas för att skapa nya modeller för samisk delaktighet inom Svenska kyrkan. Samiska barns och ungas delaktighet ska sär skilt beaktas.
4. Samers deltagande i kyrkoval främjas. Informationsmaterial på samiska bör utökas till kyrkovalen 2025 och framåt i syfte att uppmuntra samers demokratiska inflytande i Svenska kyrkans folkvalda organ.
5. Konferensen Sáagastallamat 2 i oktober 2022 lyfter frågor kring ökat samiskt inflytande i Svenska kyrkan. Företrädare för det samiska civilsamhället och Sametinget inbjuds till samtalen.

INSATSER FÖR ATT FRÄMJA SAMISKT KYRKOLIV

Övergripande mål för 2022–2031

- Förkunna evangelium på samiska och på ett för samer kulturellt relevant sätt med respekt för samisk andlighet, teologi och kyrklig tradition.
- Synliggöra samisk andlighet, teologi och kyrklig tradition inom Svenska kyrkan.
- Bidra till att stärka och revitalisera de samiska språken i Svenska kyrkans verksamhet.
- Öka kunskapen och medvetenheten om kyrkans historiska relationer och övergrepp mot samerna och konsekvenserna av detta.
- Främja gränsöverskridande samiskt kyrkoliv.

Delmål för etapp 1, 2022–2026

1. Kunskapsinhämtning sker kring samisk andlighet. Teologiska kommittén fick 2018 i uppdrag att göra en fördjupning kring samisk andlighet. Detta pågående uppdrag beräknas slutföras 2025. Uppdraget ska utmynna i ett rundabordssamtal kring samisk andlighet samt i en antologi om samisk andlighet. Materialet ska sedan kunna erbjuda kunskaper samt verktyg till församlingar och stift.
2. Samiskt kyrkoliv underlättas och främjas. Under perioden främjas ett arbete i stiftet för att förstärka samarbetsformer för det strategiska utvecklingsarbetet kring samiskt kyrkoliv. Syftet med samarbetet är att med gemensamma resurser stödja och vidareutveckla samiskt kyrkoliv i församlingarna och synliggöra samiskt kyrkligt kulturarv.
3. Gränsöverskridande samiskt kyrkoliv främjas. Kyrkokansliet fortsätter under etapp 1 med regelbundna överläggningar med de nordiska systerkyrkorna för att utveckla samiskt kyrkoliv. Gemensamma planeringar för kyrkdagar enligt Enare-konventionen fortsätter. Nordisk samverkan kring kompetenshöjande insatser i urfolks- frågor, internationellt urfolksarbete samt samisk andlighet utvecklas.
4. Skapandet av samisk kyrkomusik främjas. Kyrkokansliet initierar i sam verkan med stift under perioden ett arbete för att skapa ny samisk kyrkomusik på de olika samiska varieteterna. Möjligheterna till sam verkan med Bágo Čállid Siebrie och Tjállegoahte/Författarcentrum Sápmi undersöks i syfte att initiera kompetenshöjande insatser bland samiska författare, musiker och skribenter för att skapa ny samisk funktionell kyrkomusik.
5. Samiskt gudstjänstliv stärks. Under perioden främjas praktisk sam verkan kring samiskt gudstjänstliv så att fler kan förkunna evangelium samt utföra kyrkliga handlingar på samiska. Insatser kan vara att ge församlingar stöd i arbetet att använda kyrkohandboken och psalmböcker på olika samiska varieteter, annat kyrkligt material samt framtagande av gudstjänstagendor.
6. Diakonin bland samer stärks och utvecklas. Medvetenheten kring diakonala frågor som rör samer behöver öka. Språk- och kulturkompetens samt kunskap om samers utmaningar är särskilt viktigt i mötet med samer som befinner sig i en utsatt situation eller brottas med existentiella frågor.
7. Kunskapen om samiskt kyrkoliv ökar. Kyrkokansliet och berörda stift anordnar årliga nationella medarbetardagar med syftet att erbjuda fortbildningar kring samiskt kyrkoliv samt fördjupningar i relevanta ämnen.

INSATSER FÖR ATT STÄRKA SAMISKA BARN OCH UNGA

Övergripande mål

- Stärka samiska barn och unga i deras identitet och andliga utveckling
- Bidra till att stärka och revitalisera de samiska språken i Svenska kyrkans verksamhet

Delmål för etapp 1, 2022–2026

1. Samiska språken stärks. Strategiska utvecklingsmedel avsätts för att stödja språkrevitalisering på det årliga samiska konfirmandlägret.
2. Det samiska konfirmandslägret, ligger under Luleå stifts pastorala ansvar. Konfirmandslägret har betydelse för hela Svenska kyrkans samiska verksamhet.
3. Ungas identitet och livsmod stärks. Medvetenheten kring samiska barn och ungas situation behöver öka i Svenska kyrkan. Möjligheterna att stärka samiska barn och ungas livsmod undersöks.
4. Samisk barnverksamhet utvecklas och erbjuds. Intresserade församlingar erbjuds ekonomiskt stöd för att starta samisk barnverksamhet.
5. Rättighetsarbete med särskild inriktning på barn och ungas utsatthet främjas. Arbetet med att förverkliga barnkonventionens artikel 30 stärks.

INSATSER SOM RÖR SVENSKA KYRKANS MARKFÖRVALTNING OCH SKOGSBRUK

Övergripande mål

- Öka kunskapen och medvetenheten om kyrkans historiska relationer och övergrepp mot samerna och konsekvenserna av detta.
- Öka kunskapen om och respekten för urfolksrättens principer inom kyrkan och i samhället.
- Öka samers inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan.

Delmål för etapp 1, 2022–2026

1. Kunskapen om kyrkans historiska relationer till samerna i frågor som rör rätten till mark och vatten ökar. En kyrkohistorisk forskningsstudie kring kyrkans markinnehav inom traditionella samiska marker genomförs.
2. Kunskapen om hur kyrkans nuvarande markförvaltning och skogsbruk på verkar samiska näringar ökar. En kartläggning genomförs för att få en tydligare uppfattning om hur kyrkans markförvaltning och skogs bruk fungerar idag och hur den påverkar rennäringen och andra traditionella samiska näringars behov och förutsättningar. Kartläggningen genomförs tillsammans med Luleå, Härnösands och Västerås stift och samiska intressenter.
3. Utifrån kartläggningens resultat bör insatser övervägas för att utveckla långsiktigt hållbara former för samiskt inflytande samt för att beakta ur folkrättens principer i Svenska kyrkans markförvaltning och skogsbruk. För att kunna ta ställning till resultaten från kartläggningen behövs fördjupad dialog mellan kyrkans företrädare och samiska intressenter.
4. Utvärdering och rapportering av samtliga insatser rörande kyrkans markförvaltning och skogsbruk sker inför Sägastallamat 3 år 2026

INSATSER FÖR ATT ÖKA KUNSKAPEN OM OCH RESPEKTEN FÖR URFOLKSRÄTTEN

Övergripande mål

- Öka kunskapen och medvetenheten om kyrkans historiska relationer och övergrepp mot samerna och konsekvenserna av detta.
- Öka kunskapen om och respekten för urfolksrättens principer inom kyrkan och i samhället.

Delmål för etapp 1, 2022–2026

1. Kunskapen om Svenska kyrkans vitboksmaterial ökar i Svenska kyrkan.
2. Möjligheterna för Svenska kyrkans utbildningsinstitut att erbjuda utbildningspass om urfolksfrågor och samiskt kyrkoliv undersöks.
3. Svenska kyrkans påverkansarbete bidrar till att stärka samer och samiska rättigheter.
4. Påverkansarbetet i urfolksfrågor och i frågor som rör samer behöver fortsätta, såsom i frågor rörande återbördande av mänskliga kvarlevor.

3. Resultat

Under den första etappen av utvecklingsarbetet mellan 2022 – 2026, har särskilt fokus legat på fem insatsområden. I detta kapitel beskrivs genomförda insatser och övergripande resultat som utvärderingen visat på inom respektive område.

3.1 Insatser för att stärka samiskt inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan

INSATSER FÖR ATT STÄRKA SAMISKT INFLYTANDE OCH DELAKTIGHET I SVENSKA KYRKAN

Övergripande mål

- Öka samers inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan

Delmål för etapp 1, 2022–2026

1. Ökad medvetenhet och kunskap om samers rätt till inflytande inom Svenska kyrkan. Kyrkokansliet bidrar med material till stiftens insatser för att öka kunskapen i stift, församlingar och pastorat om rätten till och betydelsen av samisk delaktighet och inflytande.
2. Samiska rådets delaktighet utvecklas. Möjligheterna att utveckla rådets överläggningar med kyrkostyrelsen, samt dialogen med det samiska civilsamhället och Sametinget undersöks närmare.
3. Nya modeller för inflytande och delaktighet utvecklas. Samtal initieras om hur traditionell samisk kunskap om delaktighet och inflytande skulle kunna nyttjas för att skapa nya modeller för samisk delaktighet inom Svenska kyrkan. Samiska barns och ungas delaktighet ska sär skilt beaktas.
4. Samers deltagande i kyrkoval främjas. Informationsmaterial på samiska bör utökas till kyrkovalen 2025 och framåt i syfte att uppmuntra samers demokratiska inflytande i Svenska kyrkans folkvalda organ.
5. Konferensen Sáagastallamat 2 i oktober 2022 lyfter frågor kring ökat samiskt inflytande i Svenska kyrkan. Företrädare för det samiska civilsamhället och Sametinget inbjuds till samtalen.

Det övergripande syftet med det prioriterade området är att öka samers inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan. Syftet är att öka kunskapen och medvetenheten om rätten till inflytande samt öka samers möjligheter till delaktighet samt hitta nya arbetssätt för att säkerställa samiskt inflytande och delaktighet.

Insatsområdet att stärka samiskt inflytande och delaktighet framstår som mycket centralt för handlingsplanens övergripande måluppfyllelse, och är nära kopplat till frågor om makt, legitimitet

och förtroende i försoningsprocessen. Målsättningen är att gå från representation till faktisk delaktighet, där samiska perspektiv inte bara hörs utan också påverkar beslut, arbetssätt och prioriteringar i kyrkans verksamhet. Varje församling bestämmer förvisso hur den vill utveckla sitt arbete på de samiska språken och hur den inkluderar det samiska i kyrkans tro och liv, men för att stärka det samiska inflytandet och delaktigheten inrättades år 1996 ett samiskt råd på nationell nivå som svarar under Kyrkostyrelsen. Rådet ska främja samiskt kyrkoliv, samiskt kulturuttryck och särskilt uppmärksamma de samiska språkens ställning i gudstjänst- och andaktsliv. Rådet är idag ett rådgivande organ i frågor som rör samiskt kyrkoliv och urfolksfrågor. Rådet utser årligen pristagare till ett samiskt kulturpris. Rådet var även delaktigt i framtagandet av handlingsplanen.

För att utveckla det Samiska rådets delaktighet har kyrkan bland annat beslutat att rådet från och med år 2026 själva får bereda och besluta om tilldelning av de utvecklingsmedel som avsatts för att långsiktigt främja samiskt kyrkoliv. Detta låg tidigare hos generalsekreteraren. Därtill har Svenska kyrkans unga, Västerås och Stockholms stift, enligt kriterier fastställda av kyrkostyrelsen, givits möjlighet att nominera var sin ledamot till Samiska rådet. Före år 2022 var det bara Luleå och Härnösands stift som hade den möjligheten att nominera. En referensgrupp bestående av samiska företrädare och representanter för de tre nordliga stiftet har även tillsatts för framtagandet av kyrkans bestämmelser om tillämpningen av principen om fritt och informerat förhandssamtycke (FPIC) för att främja renskötsel. Exempelvis uppger Luleå och Härnösands stift även att de har ett nätverk för anställda som vill arbeta med samiska frågor.

En annan viktig insats för att öka det samiska inflytandet och delaktigheten är Ságastallamat. Ságastallamat betyder dialog eller samtal på nordsamiska. Ságastallamat-processen bygger på tanken att dialog, samverkan och respekt för särart kan leda till en mer jämlik relation och på sikt till försoning. Ságastallamat är en återkommande kyrklig konferens som haft stor betydelse för försoningsarbetet. Den första hearingen arrangerades i Kiruna i oktober 2011. En andra hölls i Luleå oktober 2022 där kyrkans officiella ursäkt till det samiska folket framfördes en andra gång i Luleå domkyrka som avslutning på Ságastallamat 2. Ett Ságastallamat 3 är planerat till hösten 2026 och ett avslutande Ságastallamat 4 till 2031. För att öka delaktigheten bland samer genomförde kyrkan exempelvis även vissa insatser i samband med kyrkovalet år 2025 för att främja samers deltagande, bland annat genom att information om valet togs fram på de olika samiska språken.

I syfte att stärka samisk delaktighet och inflytande beviljade kyrkan organisationen Tjállegoahte projektmedel för planering och genomförande av 2024 års bokmässan i Göteborg då det årets tema var Sápmi. Tjállegoahte – Författarcentrum Sápmi är en organisation som ägs av Bágo Čálliid Siebrie, en ideell skribent- och författarförening som bildades 2014. Organisationen arbetar för att stärka den samiska litteraturen så att fler får tillgång till litteratur på samiska och litteratur skriven av samer på andra språk. Syftet är bland annat att utveckla och stärka det samiska språket. I samband med mässan planerade och arrangerade Tjállegoahte och Svenska kyrkan gemensamma seminarier på de stora scenerna och i Tjállegoahtes monter. På mässans Se Människan-scenen uppmärksammades samisk litteratur och samtal hölls omkring bland annat den pågående försoningsprocessen.

Samtidigt som kyrkan genomfört och finansierat en rad viktiga åtgärder framkommer det i intervjuer att det faktiska inflytandet av vissa upplevs som begränsat och att det ofta stannar vid rådgivande funktioner snarare än reellt beslutsinflytande. Samiska rådet saknar exempelvis formell beslutanderätt, och motsvarande strukturer saknas i stor utsträckning på stifts- och församlingsnivå, vilket bidrar till ett ojämnt genomslag i organisationen. Inflytandet uppfattas ofta som

personberoende och varierar mellan olika delar av kyrkan, samtidigt som förtroendevalda i begränsad utsträckning involveras. Flera intervjupersoner lyfter också att dialogen inte upplevs som jämbördig, bland annat på grund av kvarstående maktasymmetrier där kyrkan har kontroll över resurser och beslutsprocesser. Detta påverkar upplevelsen av legitimitet och riskerar att begränsa effekterna av insatserna.

Enkätsvaren pekar också på ett behov av att vidareutveckla former för samiskt inflytande och delaktighet, särskilt genom stärkt samverkan med lokala samiska företrädare. Flera respondenter efterfrågar stöd i hur dialoger kan genomföras i mer komplexa och konfliktfyllda frågor, vilket indikerar att befintliga strukturer ännu inte fullt ut upplevs som tillräckliga.

Redan år 1997 instiftades Samiska rådets kulturpris. Priset delas årligen ut av Samiska rådet i Svenska kyrkan. Kulturpriset är 50 000 kronor och delas ut vid en prisceremoni i Uppsala domkyrka varje höst. Priset utgör en viktig insats då det går till en person, grupp eller organisation som gjort en betydelsefull insats för att främja, synliggöra och utveckla samisk kultur, särskilt i mötet mellan samiskt samhällsliv och kyrkligt sammanhang.

Under etapp 1 har ett antal olika aktiviteter och insatser genomförts för att öka kunskapen och medvetenheten om kyrkans historiska relationer och övergrepp mot samerna och konsekvenserna av detta. Exempelvis genomfördes seminariet *"Svenska kyrkans ursäkt till samerna, går det att förlåta övergrepp?"* i Uppsala den 10 november 2022. Ett annat exempel är Nordkalottens kyrkliga nätverk som tillsammans med Kyrkokansliet i september 2024 bjöd in Samiska råden i Norska kyrkan, evangelisk-lutherska kyrkan i Finland och Svenska kyrkans samiska råd till en gemensam seminariedag om sannings- och försoningsprocesserna i de nordiska länderna och kyrkorna. Till dagen bjöds även representanter för tornedalska, kvänska och lantalaisiska organisationer samt de olika sannings- och försoningskommissionerna i Norge, Finland och Sverige. Konferensen tolkades till svenska, nordsamiska, meänkieli och finska. För att öka medvetenheten och kunskapen om samers rätt till inflytande inom Svenska kyrkan har stiftet bland annat erbjudits att beställa handlingsplanen kostnadsfritt för utdelning.

3.2 Insatser för att främja samiskt kyrkoliv

INSATSER FÖR ATT FRÄMJA SAMISKT KYRKOLIV

Övergripande mål för 2022–2031

- Förkunna evangelium på samiska och på ett för samer kulturellt relevant sätt med respekt för samisk andlighet, teologi och kyrklig tradition.
- Synliggöra samisk andlighet, teologi och kyrklig tradition inom Svenska kyrkan.
- Bidra till att stärka och revitalisera de samiska språken i Svenska kyrkans verksamhet.
- Öka kunskapen och medvetenheten om kyrkans historiska relationer och övergrepp mot samerna och konsekvenserna av detta.
- Främja gränsöverskridande samiskt kyrkoliv.

Delmål för etapp 1, 2022–2026

1. Kunskapsinhämtning sker kring samisk andlighet. Teologiska kommittén fick 2018 i uppdrag att göra en fördjupning kring samisk andlighet. Detta pågående uppdrag beräknas slutföras 2025. Uppdraget ska utmynna i ett rundabordssamtal kring samisk andlighet samt i en antologi om samisk andlighet. Materialet ska sedan kunna erbjuda kunskaper samt verktyg till församlingar och stift.
2. Samiskt kyrkoliv underlättas och främjas. Under perioden främjas ett arbete i stiftet för att förstärka samarbetsformer för det strategiska utvecklingsarbetet kring samiskt kyrkoliv. Syftet med samarbetet är att med gemensamma resurser stödja och vidareutveckla samiskt kyrkoliv i församlingarna och synliggöra samiskt kyrkligt kulturarv.
3. Gränsöverskridande samiskt kyrkoliv främjas. Kyrkokansliet fortsätter under etapp 1 med regelbundna överläggningar med de nordiska systerkyrkorna för att utveckla samiskt kyrkoliv. Gemensamma planeringar för kyrkdagar enligt Enare-konventionen fortsätter. Nordisk samverkan kring kompetenshöjande insatser i urfolks- frågor, internationellt urfolksarbete samt samisk andlighet utvecklas.
4. Skapandet av samisk kyrkomusik främjas. Kyrkokansliet initierar i sam verkan med stift under perioden ett arbete för att skapa ny samisk kyrkomusik på de olika samiska varieteterna. Möjligheterna till sam verkan med Bágo Čállid Siebrie och Tjállegoahte/Författarcentrum Sápmi undersöks i syfte att initiera kompetenshöjande insatser bland samiska författare, musiker och skribenter för att skapa ny samisk funktionell kyrkomusik.
5. Samiskt gudstjänstliv stärks. Under perioden främjas praktisk sam verkan kring samiskt gudstjänstliv så att fler kan förkunna evangelium samt utföra kyrkliga handlingar på samiska. Insatser kan vara att ge församlingar stöd i arbetet att använda kyrkohandboken och psalmböcker på olika samiska varieteter, annat kyrkligt material samt framtagande av gudstjänstagendor.
6. Diakonin bland samer stärks och utvecklas. Medvetenheten kring diakonala frågor som rör samer behöver öka. Språk- och kulturkompetens samt kunskap om samers utmaningar är särskilt viktigt i mötet med samer som befinner sig i en utsatt situation eller brottas med existentiella frågor.
7. Kunskapen om samiskt kyrkoliv ökar. Kyrkokansliet och berörda stift anordnar årliga nationella medarbetardagar med syftet att erbjuda fortbildningar kring samiskt kyrkoliv samt fördjupningar i relevanta ämnen.

Det övergripande syftet med det prioriterade området att främja samiskt kyrkoliv är bland annat att öka kunskapen om samisk andlighet och kyrkoliv, hitta gemensamma former för samverkan

inom Svenska kyrkan för att utveckla det samiska arbetet, öka tillgången på samisk kyrkomusik, underlätta samiskt gudstjänstliv samt synliggöra den samiska kulturen i kyrkan. Arbetet ska också resultera i gemensamma former för samverkan inom Svenska kyrkan för att utveckla det samiska arbetet, öka tillgången på samisk kyrkomusik, underlätta samiskt gudstjänstliv samt synliggöra den samiska kulturen i kyrkan. Målsättningen är också att bidra till att stärka och revitalisera de samiska språken i Svenska kyrkans verksamhet.

Svenska kyrkans teologiska kommitté fick 2018 i uppdrag att göra en fördjupning om samisk andlighet. Uppdraget skulle utmynna i ett rundabordssamtal om samisk andlighet samt i en antologi om samisk andlighet. Samtalsdokumentet *Marken är helig* publicerades 2025. Samtalsdokumentet är framtaget på uppdrag av Samiska rådet i Svenska kyrkan och Svenska kyrkans teologiska kommitté. Vid rundabordssamtalet den 6 och 7 oktober 2025 var samtalsdokumentet utgångspunkt för flera diskussioner. Tanken är att *Marken är helig* ska spridas som ett verktyg till församlingar och stift för att fördjupa kunskapen och medvetenheten om samisk andlighet.

Kyrkokansliet tillsammans med Älvsbyn folkhögskola påbörjade år 2023 ett samarbete med en utbildningsinsats, *Församlingsliv i Sápmi*, som en del av att arbeta vidare för att nå målen i handlingsplanen för försoningsprocessen mellan Svenska kyrkan och det samiska folket. Utbildningen erbjuds i nuvarande form utvalda församlingar och pastorat i Luleå och Härnösands stift under 2024–2027. Syftet med utbildningen är att skapa ökad förståelse och kunskap inom samiskt kyrkoliv för att uppnå långsiktig förändring i samråd med den samiska kontexten lokalt. Målgrupperna är anställda, ideella och förtroendevalda. Utbildningen sker under två dagar hos församlingen eller pastoratet. Utvärderingarna av utbildningen har varit mycket positiva. Församlingarna och pastoraten har bland annat lyft att de tycker att utbildningen gett dem ny kunskap men också ett tillfälle att tillsammans få utbyta tankar om svåra frågor.

Under år 2025 och 2026 har stiftan haft möjlighet att rekvirera projektmedel för uppförandet av teaterföreställningen *Ándagassi addin – Ursäkten*, producerad och framförd av Giron Sámi Teáhter (Kiruna sameteater). Tolv av tretton stift har nyttjat möjligheten.

Som ett led i försoningsarbetet har kyrkan även gett biskop Ulrica Fritzon ett följeforskningsuppdrag om försoningsprocessen mellan Svenska kyrkan och det samiska folket. Syftet är att bidra till utveckling och lärande för alla parter involverade i processen samt att dokumentera och reflektera över de erfarenheter och steg som tas under hand. Rapportering av uppdraget skedde år 2024. Biskop Ulrica Fritzon har även deltagit i kyrkans podcast "Teologi i tiden" samt deltagit på ett digitalt seminarium om följeforskningen.

Kyrkokansliet har under etapp 1 vidtagit en rad prioriteringar och aktiviteter för att främja det samiska kyrkolivet. Exempelvis har professor emeritus Olavi Korhonen och den umesamiska språkkonsulents Henrik Barruk beviljats projektmedel för att göra ett förprojekt kring en umesamisk evangelietext från 1600-talet. Syfte med projektet var att skapa ett lämpligt urval av alla perikoper som evangelieboken består av. Vidare har en psalmbok på sydsamiska tagits fram inom ramen för ett samarbete mellan Svenska kyrkan, Norska kyrkan och den sydsamiska församlingen i Norge (Saemien Åålmege). Psalmboken togs officiellt i bruk midsommardagen 2023 i Ankarede kapell.

Varje år får Svenska kyrkan ersättning från staten för en del av arbetet med att vårda det kyrkliga kulturarvet, den så kallade kyrkoantikvariska ersättningen. År 2024 tilldelades projekt *Samiskt kulturarv och fjällverksamhet i Sápmi* ett tvåårigt projektstöd för år 2025–2026 samt projektmedel inom ramen för handlingsplanen. Projektets syfte är att inventera och dokumentera kyrkkåtor av

torvmodell samt kapell uppförda i karg fjällmiljö i Jokkmokks församling. Arbetet fokuserar på kyrkorummens utformning, estetik och föremål samt deras funktion och betydelse för renskötande samer. Kyrkokansliet har även regelbundna överläggningar med de nordiska systerkyrkorna för att samverka och utveckla samiskt kyrkoliv och bland annat genom genomförande av återkommande samiska kyrkodager i enlighet med Enare-konventionen. Samiska representanter från Finland och Norge bjöds in till Sáagastallamat 2.

Fördelning av projektmedel har också varit ett viktigt instrument i arbetet med handlingsplanen. Exempelvis har projektmedel tilldelades till projektet *Girkogissa-Duodji/väntoe kyrkorummet*. Projektet syftar till att skapa samiska produkter som passar i gudstjänstlivet och som också bidrar till att samer känner sig mer hemma i kyrkan, samt att samisk kultur samtidigt blir mer synligt inom Svenska kyrkan. Produkterna kommer i första hand att nyttjas på det samiska konfirmationslägret men församlingar kan under övriga året kostnadsfritt låna dem från Luleå stift.

För att främja samiskt kyrkoliv ska även skapandet av samisk kyrkomusik främjas. Exempel på sådana insatser är bland annat ett pågående arbete i den särskilda musikkommittén i Svenska kyrkan att översätta befintlig kyrkomusik till samiska. Därtill har exempelvis Kiruna sameförening och Kiruna pastorat beviljats ett treårigt verksamhetsbidrag för att finansiera den samiska kören Sámi Goarra i Kiruna pastorat samt Sundsvalls församling har beviljats projektmedel till musikföreställningen Helig Jord - Maadteraahka Pachamama (Moder Jord på sydsamiska respektive spanska).

Enkätsvaren visar förvisso att insatser kopplade till samiskt kyrkoliv upplevs som meningsfulla där de är lokalt förankrade och bygger på dialog och möten. Samtidigt uppger flera respondenter att frågorna har låg närvaro i deras verksamhet, vilket pekar på att arbetet ännu inte är integrerat i hela kyrkan utan i stor utsträckning beroende av lokal kontext och initiativ.

3.3 Insatser för att stärka samiska barn och unga

INSATSER FÖR ATT STÄRKA SAMISKA BARN OCH UNGA

Övergripande mål

- Stärka samiska barn och unga i deras identitet och andliga utveckling
- Bidra till att stärka och revitalisera de samiska språken i Svenska kyrkans verksamhet

Delmål för etapp 1, 2022–2026

6. Samiska språken stärks. Strategiska utvecklingsmedel avsätts för att stödja språkrevitalisering på det årliga samiska konfirmandlägret.
7. Det samiska konfirmationslägret, ligger under Luleå stifts pastorala ansvar. Konfirmationslägret har betydelse för hela Svenska kyrkans samiska verksamhet.
8. Ungas identitet och livsmod stärks. Medvetenheten kring samiska barn och ungas situation behöver öka i Svenska kyrkan. Möjligheterna att stärka samiska barn och ungas livsmod undersöks.
9. Samisk barnverksamhet utvecklas och erbjuds. Intresserade församlingar erbjuds ekonomiskt stöd för att starta samisk barnverksamhet.
10. Rättighetsarbete med särskild inriktning på barn och ungas utsatthet främjas. Arbetet med att förverkliga barnkonventionens artikel 30 stärks.

Det övergripande syftet och ambitionerna med det prioriterade områdets insatser för att stärka samiska barn och unga, är bland annat det samiska konfirmationslägret och att utveckla samisk barnverksamhet, samt öka medvetenheten kring samiska barns och ungas situation. Övergripande mål för insatsområdet är att stärka samiska barn och unga i deras identitet och andliga utveckling samt bidra till att stärka och revitalisera de samiska språken i Svenska kyrkans verksamhet.

Ett av de övergripande målen för det prioriterade området är att stärka samiska barn och unga i deras identitet och andliga utveckling. Ett viktigt verktyg för detta har varit det samiska konfirmationslägret. Varje år arrangerar Luleå stift ett samiskt konfirmationsläger i samverkan med Härnösands stift. Lägre har kommit att bli en viktig träffpunkt för unga same i Sápmi. Det samiska konfirmationslägret utgör en viktig mötesplats för samiska ungdomar där de får lära känna varandra och samtidigt fundera kring livsfrågor om hur det är att vara ung same och att leva i sitt dop. Lägre har fyra övergripande fokusområden som är av särskild vikt i mötet med konfirmanderna: Samisk andlighet och kultur, ungas identitet, kristen tro och att växa som människa. Under pandemin kom verksamheten av sig men år 2024 beviljades Luleå stift ett fyraårigt verksamhetsstöd till omstarten av det samiska konfirmationslägret på cirka 1.5 miljoner kronor per år. Medlen ska även användas till språkrevitalisering. Andra satsningar för att stärka samiska barn och unga har också beviljats medel såsom Södra Lapplands pastorat som beviljats

projektmedel för uppstart av barnverksamhet i pastoratet samt Jokkmokks församling om beviljats utvecklingsmedel för att starta upp en barnkör.

En målsättning inom det prioriterade området är även att bidra till att stärka och revitalisera de samiska språken i Svenska kyrkans verksamhet. För att göra detta har bland annat Luleå stift beviljats projektmedel för att färdigställa en bönbok av och för barn och unga på samiska och meänkieli. Luleå stift har även tillsammans med Svenska Bibelsällskapet tilldelats projektmedel för att översätta delar av Bibeläventyret till lulesamiska

Samtidigt som många positiva satsningar gjorts inom området framkommer flera utmaningar. Arbetet är delvis beroende av enskilda personer och engagerade miljöer, och genomslaget varierar mellan olika delar av kyrkan. Det finns också en osäkerhet kring den långsiktiga finansieringen av konfirmationslägret. Vidare pekar underlaget på svårigheter att nå bredare grupper av barn och unga samt att säkerställa reellt inflytande, snarare än enbart deltagande.

3.4 Insatser som rör Svenska kyrkans markförvaltning och skogsbruk och som påverkar traditionella samiska näringar

INSATSER SOM RÖR SVENSKA KYRKANS MARKFÖRVALTNING OCH SKOGSBRUK

Övergripande mål

- Öka kunskapen och medvetenheten om kyrkans historiska relationer och övergrepp mot samerna och konsekvenserna av detta.
- Öka kunskapen om och respekten för urfolksrättens principer inom kyrkan och i samhället.
- Öka samers inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan.

Delmål för etapp 1, 2022–2026

1. Kunskapen om kyrkans historiska relationer till samerna i frågor som rör rätten till mark och vatten ökar. En kyrkohistorisk forskningsstudie kring kyrkans markinnehav inom traditionella samiska marker genomförs.
2. Kunskapen om hur kyrkans nuvarande markförvaltning och skogsbruk påverkar samiska näringar ökar. En kartläggning genomförs för att få en tydligare uppfattning om hur kyrkans markförvaltning och skogsbruk fungerar idag och hur den påverkar rennäringen och andra traditionella samiska näringars behov och förutsättningar. Kartläggningen genomförs tillsammans med Luleå, Härnösands och Västerås stift och samiska intressenter.
3. Utifrån kartläggningens resultat bör insatser övervägas för att utveckla långsiktigt hållbara former för samiskt inflytande samt för att beakta urfolksrättens principer i Svenska kyrkans markförvaltning och skogsbruk. För att kunna ta ställning till resultaten från kartläggningen behövs fördjupad dialog mellan kyrkans företrädare och samiska intressenter.
4. Utvärdering och rapportering av samtliga insatser rörande kyrkans markförvaltning och skogsbruk sker inför Sägastallamat 3 år 2026.

Fokus och prioriteringar för insatser som rör Svenska kyrkans markförvaltning och skogsbruk, är bland annat att genomföra en kartläggning av kyrkans historiska agerande i markfrågor och kopplingen mellan kyrkans nuvarande markförvaltning och traditionella samiska marker, undersöka möjligheterna att utveckla en ny samverkans- och dialogmodell för Svenska kyrkans mark- och skogsförvaltning samt att öka kunskapen om urfolksrättigheter i markförvaltningen.

Uttalade mål för det prioriterade området är att öka kunskapen och medvetenheten om kyrkans historiska relationer och övergrepp mot samerna och konsekvenserna av detta samt att öka kunskapen om och respekten för urfolksrättens principer inom kyrkan och i samhället. Ett område där urfolksrättigheter ställs på sin spets är inom rätten till mark och traditionella näringar. Det är också i frågorna om rätten till marken och förvaltningen av den som kyrkan historiskt sett uppfattas ha begått övergrepp mot det samiska folket.

För att belysa kyrkans historiska agerande i markfrågor i norr har en kyrkohistorisk studie genomförts av professor i kyrkohistoria Urban Claesson, vid Uppsala universitet. I samband med studien tillsattes en referensgrupp bestående av bland annat samiska företrädare. Rapporten är finansierad av Svenska kyrkan som led i försoningsprocessen med det samiska folket. Uppdraget har varit att tydliggöra om Svenska kyrkans prästbord grundar sig på ursprungligt samiskt ägande, och hur kyrkan i så fall erhållit dessa egendomar. Studien diskuterades vid ett seminarium. Vid seminariet medverkade förutom Urban Claesson också Maria Ågren, professor i historia, Gudrun Norstedt, forskare vid Vårdduo och Åsa Össbo också forskare vid Vårdduo - centrum för samisk forskning.

Skogen är den dominerande delen av de tillgångar som Svenska kyrkan förvaltar. Skogen består av många små skiften som sammantaget utgör knappt två procent av Sveriges skogar. Svenska kyrkans verksamhet bekostas förvisso huvudsakligen av medlemsavgifter, men för de församlingar som har andelar i tillgångarna kan den årliga utdelningen ändå vara en betydande inkomstkälla. Årligen bidrar tillgångarna med i genomsnitt 500 miljoner till kyrkans verksamhet, varav över 300 miljoner kommer från skogsbruket. I dagsläget samplaneras skogsbruket med rennäringen, utifrån en standard som bygger på urfolksrätten. I handlingsplanen konstateras att kyrkan behöver en tydligare uppfattning om hur kyrkans markförvaltning påverkar rennäringen och andra traditionella samiska näringars behov. För att få en tydligare uppfattning genomfördes en kartläggning tillsammans med Luleå, Härnösands och Västerås stift. Inom ramen för kartläggningen sändes våren 2023 en enkätundersökning ut till samtliga samebyar, flera samiska organisationer samt till de nordliga stiftet med frågor om hur kyrkans markförvaltning påverkar rennäringen och andra traditionella samiska näringars behov.

Kyrkostyrelsen beslöt vid sammanträde den 19 december 2022 om direktiv för en utredning om hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk, den så kallade skogsutredningen. Inom ramen för utredningen fortsatte arbetet med att förstå hur kyrkans markförvaltning påverkar samiska näringar och hur en ny samverkans- och dialogmodell för Svenska kyrkans mark- och skogsförvaltning kan se ut. Utredningen lyfter behovet av att samiska företrädare involveras i beslut som rör markanvändning, genom strukturerade samråd där även ersättning utgår. Skogsbruket bör även anpassas konkret till rennäringens behov, särskilt i de nordliga stiftet. Detta omfattar enligt utredningen bland annat att delar av skogsmarken avsätts för renskötsel Anpassat, naturnära brukande, samt att åtgärder som markberedning, gödsling och användning av främmande trädslag begränsas eller undviks. Hänsyn ska också tas till kumulativa effekter av olika markintrång. Vidare konstaterar utredningen att samiskt betydelsefulla platser, såsom heliga platser, bör undantas från skogsbruk och i vissa fall förvaltas gemensamt av kyrkan och samiska företrädare.

Utredningen färdigställdes i september 2024. Vid remissförfarandet fick församlingar, organisationer och allmänhet lämna in remissvar. Det kom in cirka 1200 remissvar, varav 300 svar från formella remissinstanser och 900 spontantremisser. Efter beredning och remittering av utredningens förslag tog kyrkomötet, den 18 november 2025, beslut om nya ramar för Svenska kyrkans skogsförvaltning. Beslutet rör kap. 46 i kyrkoordningen, kyrkans interna regelverk, och innebär i att en ny gemensam inriktning införs med fyra jämbördiga hållbarhetsdimensioner: andlig, ekologisk, social och ekonomisk.

En viktig del i beslutet var att respekten för urfolksrätten får ny tyngd: dels urfolkets rätt att bedriva andliga och kulturella traditioner i områden där de traditionellt har bott och verkat, dels principen om fritt och informerat förhandssamtycke, så kallat FPIC vid åtgärder som har en direkt och betydande påverkan för renskötselns bedrivande. Som en följd av beslutet om införandet av FPIC i kyrkans bestämmelser så har ett arbete påbörjats med att, i samråd med bland annat samiska företrädare och berörda stift, ta fram närmare bestämmelser om hur den samplanering eller samråd som behöver ske för att leva upp till urfolksrättens princip om fritt och informerat förhandssamtycke ska se ut. Referensgruppen består av representanter från samiska riksorganisationer, Samiska rådet i Svenska kyrkan och stiftet i norra Sverige. Tillsammans med Kyrkokansliet i Uppsala ska gruppen utarbeta ett förslag till detaljerade bestämmelser för hur principen om fritt och informerat förhandssamtycke ska tillämpas i Svenska kyrkans skogsförvaltning. Ett tidigt förslag kommer att presenteras för kyrkostyrelsen i juni och diskuteras på dialogmötet Ságastallamat 3. Kyrkostyrelsen kommer ta ställning till förslaget senast i december 2026 om principen ska skrivas in i Svenska kyrkans övergripande regelverk, kyrkoordningen. Om principen skrivs in i kyrkoordningen börjar den nya bestämmelsen gälla i januari 2027.

I genomförda intervjuer framkommer att insatsområdet kring kyrkans mark- och skogsförvaltning anses som centralt för handlingsplanens trovärdighet och för försoningsprocessen som helhet, och bedöms ha hög relevans i förhållande till målen om ökat samiskt inflytande och respekt för urfolksrätt. På en övergripande nivå lyfter flera respondenter att viktiga steg förvisso tagits, såsom beslutet om en ny inriktning i kyrkoordningen där flera hållbarhetsdimensioner ska balanseras samt införandet av urfolksrätt och principen om fritt och informerat förhandssamtycke (FPIC). Samtidigt framkommer att genomförandet hittills präglas av spänningar och fler lyfter att det i dagsläget lett till begränsade konkreta förändringar. Markfrågan beskrivs återkommande i intervjuer som den mest konfliktfyllda delen av arbetet och som avgörande för tilliten till kyrkans försoningsarbetet. Det förslag som slutligen lades fram baserat på skogsutredningen ledde till besvikelse och minskat förtroende bland vissa samer. Då beslut ännu inte fattats och arbetet med att utarbeta mer detaljerade bestämmelser finns det fortsatt en osäkerhet kring i vilken utsträckning förändringarna kommer att leda till reellt inflytande. Enkätsvaren bekräftar att frågor kopplade till mark och resurser utgör en central och komplex del av försoningsarbetet. Respondenter lyfter behovet av stöd i att hantera dialoger där intressen står mot varandra, vilket tyder på att omsättningen av urfolksrättens principer i praktiken fortsatt kan vara en utmaning.

3.5 Öka kunskapen om och respekten för urfolksrätten inom Svenska kyrkan

INSATSER FÖR ATT ÖKA KUNSKAPEN OM OCH RESPEKTEN FÖR URFOLKSRÄTTEN

Övergripande mål

- Öka kunskapen och medvetenheten om kyrkans historiska relationer och övergrepp mot samerna och konsekvenserna av detta.
- Öka kunskapen om och respekten för urfolksrättens principer inom kyrkan och i samhället.

Delmål för etapp 1, 2022–2026

1. Kunskapen om Svenska kyrkans vitboksmaterial ökar i Svenska kyrkan.
2. Möjligheterna för Svenska kyrkans utbildningsinstitut att erbjuda utbildningspass om urfolksfrågor och samiskt kyrkoliv undersöks.
3. Svenska kyrkans påverkansarbete bidrar till att stärka samer och samiska rättigheter.
4. Påverkansarbetet i urfolksfrågor och i frågor som rör samer behöver fortsätta, såsom i frågor rörande återbördande av mänskliga kvarlevor.

De övergripande målsättningarna för det prioriterade området är att öka kunskapen och medvetenheten om kyrkans historiska relationer och övergrepp mot samerna och konsekvenserna av detta samt att öka kunskapen om och respekten för urfolksrättens principer inom kyrkan och i samhället. Insatser för att åstadkomma detta ska bland annat ske inom kyrkans egna utbildningar, genom att ytterligare sprida vitboksmaterialet inom Svenska kyrkan, samt att genom påverkansarbete bidra till att stärka samer och samiska rättigheter.

För att öka kunskapen om och respekten för urfolksrättens principer inom kyrkan påbörjades under år 2024 ett arbete att ta fram en kortare digital utbildning om urfolksrätten. Syftet med utbildningen är att öka förståelsen och engagemanget kring urfolks rättigheter kopplat till Svenska kyrkans åtaganden gentemot det samiska folket. Utbildningen består av fyra delar, bakgrund, Svenska kyrkans försoningsarbete, urfolksrätt och urfolksrätt i praktiken och ska leda till att alla får en grundläggande förståelse för urfolksrätten och varför den är viktig att känna till. Utbildningen "Svenska kyrkan och urfolksrätten" ligger i utbildningsportalen och riktar sig till medarbetare i församlingar, pastorat, stift och nationell nivå. Olika föreläsningar sker även årligen på Svenska kyrkans utbildningsinstitut, både digitalt och fysiskt i Uppsala och Lund.

En viktig del i försoningsprocessen är återbördandet av samiska mänskliga kvarlevor. Under år 2023 gavs därför Kaisa Huuva, forskare, i uppdrag att fram en generell vägledning till stift och församlingar kring hur återbördandandet av samiska mänskliga kvarlevor kan genomföras. I rapporten har bland annat erfarenheter samlats in från tidigare återbördandeprocesser i Lycksele år 2019 och i Arjeplog år 2022 där församlingarna spelade en aktiv roll i återbördande. I augusti 2024 genomfördes återbördandet av 23 kvarlevor till ödekyrkogården Akamella. Ärkebiskop Martin Modéus och biskop Åsa Nyström deltog.

I handlingsplanen konstateras även att det generella påverkansarbetet i urfolksfrågor och samiska frågor som rör samer behöver fortsätta. Detta har skett exempelvis genom debattartiklar i DN och inspel till andra aktörer som Riksantikvarieämbetet.

Utvärderingen visar att dessa insatser i viss utsträckning har bidragit till ökad förståelse och reflektion, särskilt i de delar av kyrkan där frågorna är mer närvarande, exempelvis i de norra stiftet. Flera beskriver att utbildningar lett till ökad motivation och ett större ansvarstagande i arbetet med samiska frågor, vilket tyder på en viss effekt i form av förändrade attityder. Samtidigt framkommer att genomslaget är ojämnt och att kunskapen om urfolksrätt generellt sett fortfarande är begränsad inom stora delar av organisationen. Särskilt förtroendevalda och vissa församlingar förefaller i låg grad ha tagit del av utbildningsinsatserna, och deltagandet är ofta beroende av lokala initiativ snarare än strukturella krav. Det finns också indikationer på att kunskapsökningen inte alltid omsätts i förändrade arbetssätt, utan att det kvarstår ett glapp mellan kunskap och praktik, inte minst i mer komplexa frågor som rör mark och rättigheter. Vidare tyder underlaget på att påverkansarbetet utanför kyrkan är begränsat eller otydligt, och att kyrkans röst i samhällsdebatten uppfattas som svagare än förväntat.

Enkätsvaren indikerar att kunskapen om samiska frågor och kyrkans försoningsarbete har ökat i delar av organisationen, särskilt där utbildningsinsatser och dialoger genomförts. Samtidigt framträder ett tydligt mönster av ojämn spridning, där medarbetare i vissa delar av landet särskilt i södra Sverige upplever låg relevans och begränsad kännedom. Detta tyder på att kunskapshöjande insatser haft effekt lokalt, men ännu inte nått brett genomslag i hela organisationen. Citat som "jag har aldrig upplevt frågor om samer varit aktuella här" och "eftersom vi inte berörs direkt ser jag inget syfte" tyder på att försoningsarbetet upplevs som ett lokalt arbete i norra Sverige.

4. Slutsatser och rekommendationer

I följande kapitel redovisas utvärderingens övergripande slutsatser samt slutsatser per fokusområde samt rekommendationer inför etapp 2.

4.1 Övergripande slutsatser

POSITIVA FÖRFLYTTNINGAR INOM ORGANISATIONEN

Under etapp 1 har ett stort antal insatser genomförts på olika nivåer inom kyrkan vilket ändå visar på ett brett och långsiktigt åtagande inom Svenska kyrkan. Arbetet har omfattat både organisatoriska förändringar för ökat samiskt inflytande, kunskapshöjande insatser om samisk historia, andlighet och urfolksrätt, stärkande av samiskt kyrkoliv och språkrevitalisering samt riktade satsningar mot samiska barn och unga. Parallellt har även viktiga steg tagits inom mark-, skogs- och rättighetsfrågor, inklusive forskning, utveckling av dialogmodeller och arbete med försoning och återbördande av samiska mänskliga kvarlevor.

Utvärderingen visar att det arbete och de insatser som genomförts haft positiv effekt, framför allt i form av ökad kunskap, förståelse och medvetenhet framför allt där olika utbildningsinitiativ, samtal och lokala utvecklingsprojekt genomförts. Respondenter lyfter exempelvis värdet av öppna samtal och ökade möjligheter att reflektera kring samiska frågor vilket tyder på att insatserna kan bidra till förändrade attityder och ökad medvetenhet. Samtidigt framkommer att effekterna framför allt är koncentrerade till de norra delarna av Sverige och i stor utsträckning bygger på och är beroende av lokalt engagemang. Många av insatserna sker genom finansiering av projekt där initiativtagandet och arbetet är beroende av enskilda personers engagemang snarare än utveckling av etablerade strukturer och organisering, vilket riskerar att göra det sårbart över tid. Flera respondenter lyfter brist på tid, resurser och tydliga prioriteringar som hinder för ett mer långsiktigt och systematiskt arbete.

SAMTIDIGT UPPLEVELSER AV BEGRÄNSAD RELEVANS I DELAR AV ORGANISATIONEN

Utvärderingen visar att insatserna i handlingsplanen uppfattas som relevanta framför allt i de delar av organisationen där det finns en tydlig koppling till samiska frågor, framför allt i Luleå och Härnösands stift samt i verksamheter med etablerad kontakt med samiska företrädare. I dessa sammanhang lyfts särskilt värdet av dialog, kunskapsspridning och möten som centrala för att föra arbetet framåt. Samtidigt framträder ett tydligt mönster av varierande relevans i organisationen som helhet. Flera respondenter, särskilt i södra Sverige, uppger att frågorna har låg närvaro i deras verksamhet och att de därför inte upplever handlingsplanen som direkt relevant för deras roll. Detta tyder på att insatserna i nuläget i begränsad utsträckning är anpassade till eller integrerade i hela kyrkans verksamhet, vilket påverkar deras genomslag. Sammanfattningsvis visar utvärderingen att insatserna i handlingsplanen är relevanta och har bidragit till ökad kunskap och medvetenhet i delar av organisationen, men att genomförandet är ojämnt och att effekterna hittills främst återfinns på en attityd- och kunskapsnivå. För att uppnå mer långsiktiga och genomgripande effekter krävs sannolikt att arbetet i högre grad integreras i hela organisationen, att tydligare strukturer och ansvar etableras samt att kunskap i större utsträckning omsätts i konkret förändring av styrning och organisering.

VARIERANDE FÖRSTÅELSE, KUNSKAP OCH VILJA TILL FÖRÄNDRING

Underlaget tyder på att förståelsen för varför försoningsarbetet genomförs har ökat inom delar av organisationen, särskilt där utbildningar, dialoger och konkreta verksamheter genomförts. Flera beskriver att kunskapen om kyrkans historiska relation till samerna och behovet av försoning har stärkts. Samtidigt framkommer betydande variationer i förståelse och upplevd relevans. I vissa delar av landet, särskilt utanför de samiska kärnområdena, uppfattas frågorna som perifera eller svagt kopplade till den egna verksamheten. Det finns även indikationer på att handlingsplanens övergripande syfte och ansvarsfördelning inte är fullt ut tydliga i hela organisationen. Sammantaget tyder detta på att förståelsen är relativt god hos engagerade aktörer, men att handlingsplanen ännu inte fullt ut internaliserats som ett gemensamt styrdokument i hela Svenska kyrkan.

När det gäller förutsättningarna att uppnå önskade förändringarna framkommer begränsningar i form av resurser, tid, kompetens och organisatorisk struktur. Arbetet beskrivs ofta som personberoende och ojämnt fördelat inom organisationen. Utvärderingen indikerar att förutsättningarna att "kunna" genomföra förändringarna varierar kraftigt mellan olika delar av organisationen. Samtidigt visar utvärderingen på en relativt stark vilja hos många aktörer att arbeta med handlingsplanens frågor, särskilt bland personer och verksamheter som redan har nära koppling till samiskt kyrkoliv eller försoningsprocessen. Flera beskriver ett genuint engagemang och en motivation att bidra till förändring, och handlingsplanen verkar i vissa sammanhang ha legitimerat och stärkt redan pågående arbete. Samtidigt framkommer också motstånd, tveksamhet och låg prioritering i andra delar av organisationen. Särskilt mark- och inflytandefrågor framstår som konfliktfyllda och påverkar motivation och tillit negativt. Det finns även exempel på att vissa uppfattar arbetet som mindre relevant för den egna verksamheten, vilket begränsar viljan att prioritera frågorna. Viljan att genomföra förändring tycks därför vara stark men ojämnt fördelad, och nära kopplad till upplevd relevans, ledarskap och lokal kontext.

Utifrån modellen för framgångsrik implementering Vilja, kunna framstår handlingsplanen som ett styrdokument med hög ambitionsnivå och relativt stark värdegrundsmässig legitimitet, men där implementeringen kommer att påverkas av att organisationen endast delvis uppnått samsyn kring förståelse, förutsättningar och motivation. Arbetet har kommit längst där det finns tydligt ledarskap, lokal förankring och etablerade relationer till samiska sammanhang.

KYRKANS STYRNING OCH ORGANISERING EN UTMANING FÖR ATT UPPNÅ ETT BRETT GENOMSLAG OCH HÅLLBARA RESULTAT

Arbetet med att omsätta de åtta åtagandena inom försoningsprocessen i Svenska kyrkan till konkreta insatser i handlingsplanens etapp 1 (2022–2026) uppvisar över lag en god innehållsmässig täckning. Samtliga åtaganden återfinns i handlingsplanens prioriterade områden, antingen direkt eller indirekt, och det finns en tydlig ambition att skapa en strukturerad och sammanhållen riktning för försoningsarbetet. Särskilt stark är kopplingen exempelvis till åtaganden som rör samiskt inflytande och delaktighet, samiskt kyrkoliv samt kunskapshöjande insatser kring kyrkans historia och urfolksrätt. Betoningen i delmålen för etapp 1 ligger på process- och aktivitetsmål snarare än resultat- och effektmål. Delmålen formuleras ofta i termer av att "öka kunskap", "främja", "initiera" eller "undersöka", vilket innebär att fokus ligger på att skapa förutsättningar för positiv förändring.

Fokus under etapp 1 ligger på att bygga grundläggande förutsättningar för ett långsiktigt försoningsarbete: ökad kunskap, stärkta relationer, utvecklade strukturer och fördjupad dialog. Detta ligger väl i linje med god praxis i komplexa förändringsprocesser. Det framträder dock en viss diskrepans mellan åtagandenas karaktär och de insatser som föreslås. Åtagandena rör i hög grad relationella och strukturella frågor såsom försoning, upprättelse, inflytande och rättigheter, medan många av delmålen har en mer teknisk eller administrativ karaktär, exempelvis utbildningsinsatser

för ökad förståelse och kunskap inom samiskt kyrkoliv, kartläggningar och dialogprocesser. Dessa är viktiga och ofta nödvändiga steg, men riskerar att bli otillräckliga om de inte följs av konkreta förändringar i beslutsstrukturer, resursfördelning och praktisk verksamhet. Särskilt tydligt blir detta i relation till åtagandet om att öka samers inflytande och delaktighet. Handlingsplanen innehåller flera relevanta initiativ, såsom utveckling av dialogformer, stärkt deltagande i kyrkoval och arbete med nya modeller för inflytande. Däremot saknas i stor utsträckning tydliga mekanismer för hur detta ska omsättas i reell beslutskraft eller institutionella förändringar. Det finns därmed en risk att arbetet stannar vid konsultation och delaktighet utan att leda till en faktisk maktförskjutning i linje med urfolksrättens principer. Ett liknande mönster återfinns inom området markförvaltning och skogsbruk, som är ett av de mest materiellt och historiskt känsliga områdena i relationen mellan kyrkan och det samiska folket.

Detta måste förstås utifrån hur Svenska kyrkan styrs och är organiserad och handlingsplanens status som styrdokument. Utmaningen framåt är att handlingsplanens utformning med fokus på kunskapsuppbyggnad, kartläggning och dialog under etapp 1 inte enbart beror på behovet av ett gediget kunskapsunderlag och att det behövs en ökad medvetenhet och förståelse för frågorna inom kyrkan utan också på kyrkans styrning och organisering. Att omsätta en nationell handlingsplan inom Svenska kyrkan innebär en grundläggande utmaning i att förena den nationella ambitionen med ett starkt lokalt självstyre. Beslut fattade av Kyrkomötet sätter ramar och ambitioner, men genomförandet är i praktiken beroende av enskilda församlingars prioriteringar, resurser och kompetens. Detta leder ofta till variationer i både tempo och ambitionsnivå. Skillnader i kunskap och erfarenheter av samiska frågor förstärker denna utmaning.

4.2 Slutsatser och medskick för respektive fokusområde

INSATSER FÖR ATT STÄRKA SAMISKT INFLYTANDE OCH DELAKTIGHET

Ett av kyrkans övergripande åtaganden är att öka samers inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan. Enligt urfolksrättens principer har samer rätt till självbestämmande i frågor som berör dem. Det innebär att Svenska kyrkan aktivt bör främja och finna former för samers inflytande och delaktighet inom kyrkan med utgångspunkt i urfolksrätten. Kyrkan har tagit viktiga steg mot ökad delaktighet, men det kvarstår ytterligare steg för att säkerställa att samiska företrädare involveras tidigt och ges faktisk påverkan, särskilt i beslutsprocesser som berör dem. Detta kommer att vara avgörande under etapp 2, inte bara för att fullgöra kyrkans åtagande utan också säkerställa att den tillit och det förtroende som byggts upp inom försoningsprocessen inte påverkas negativt.

INSATSER FÖR ATT FRÄMJA SAMISKT KYRKOLIV

Det finns ett flertal konkreta aktiviteter och insatser som genomförts både på församlings- och stiftsnivå, såsom framtagande av psalmbok på sydsamiska, projekt för fler språk- och kulturinslag i kyrkorum, barnverksamhet samt det samiska konfirmationslägret, vilket beskrivs som en särskilt betydelsefull verksamhet för unga samer. Även strukturer för samverkan har utvecklats, exempelvis genom nätverk för samiskt kyrkoliv. Sammantaget tyder detta på att arbetet delvis svarar mot åtagandet, särskilt i de stift där frågorna har en starkare förankring. Samtidigt visar utvärderingen på att initiativ till utvecklingsprojekt främst tagits i de norra delarna av Sverige. Mot denna bakgrund kan det finnas behov av att bredda arbetet geografiskt och i den mån det är möjligt att institutionalisera arbetet för att minska personberoendet och skapa mer långsiktiga och likvärdiga förutsättningar inom hela kyrkan.

INSATSER FÖR ATT STÄRKA SAMISKA BARN OCH UNGA

Ett av de åtta åtaganden i handlingsplanen är att stärka samiska barn och unga i deras identitet och andliga utveckling. Enligt FN:s barnkonvention har samiska barn och unga rätt till andlig utveckling. De har också rätt till sitt modersmål och att utveckla en kulturell identitet. Insatser som stärker samiska barns livsmod, identitet och andliga utveckling ska främjas. Enligt handlingsplanen ska därför insatser för att stärka samiska barn och unga genomföras, bland annat det samiska konfirmationslägret och att utveckla samisk barnverksamhet, samt öka medvetenheten kring samiska barns och ungas situation. Det övergripande åtagandet om att stärka samiska barn och unga i deras identitet och andliga utveckling ligger i stor utsträckning i linje med det som framkommer i underlaget. Det framkommer tydligt i utvärderingen att vissa insatser, särskilt det samiska konfirmationslägret och olika språk- och kultureller aktiviteter ligger väl i linje med barnkonventionens intentioner och kyrkans övergripande åtagande. Insatser har också genomförts för att viss mån skapa nya former för deltagande och inflytande för unga.

Det finns dock fortsatt stor osäkerhet kring den långsiktig finansieringen, särskilt för centrala verksamheter som det samiska konfirmationslägret. Framåt är det viktigt för dess långsiktiga hållbarhet att säkra stabil finansiering och bredare implementering för att nå barn och unga över hela Sverige.

INSATSER SOM RÖR SVENSKA KYRKANS MARKFÖRVALTNING OCH SKOGSBRUK OCH SOM PÅVERKAR TRADITIONELLA SAMISKA NÄRINGAR

Det övergripande åtagandet att öka kunskapen om och respekten för urfolksrättens principer framstår som endast delvis uppfyllt i praktiken. Det finns indikationer på att kunskapen om urfolksrätt har ökat inom vissa delar av Svenska kyrkan, bland annat genom utbildningsinsatser och genom att frågorna i högre grad synliggjorts i samband med handlingsplanen och försoningsprocessen. Särskilt i de norra stiftens tycks medvetenheten vara relativt hög, och det finns en uttalad ambition att arbeta mer rättighetsbaserat. Även beslutet att skriva in respekt för urfolksrätten i kyrkoordningen samt att införa principen om fritt och informerat förhandssamtycke (FPIC) pekar på ett viktigt normativt steg i riktning mot ökad efterlevnad.

Samtidigt har denna kunskap och dessa principer ännu inte fullt ut omsatts i handling. Kunskapsnivån varierar inom organisationen, och särskilt utanför de samiska kärnområdena beskrivs förståelsen som mer begränsad. Flera intervjupersoner menar att kyrkan visserligen talar om urfolksrätt, men att den i praktiken inte konsekvent tillämpas, särskilt i frågor som rör mark och skogsbruk där intressekonflikterna blir tydliga. Tillvägagångssätt för att möta de centrala villkoren för att uppnå FPIC är ännu inte utarbetade, och att det råder fortfarande oklarheter och viss oro kring hur FPIC ska tillämpas i konkreta beslutssituationer.

Mot denna bakgrund finns det skäl att stärka arbetet framåt. Särskilt framträder behov av att bredda och fördjupa kunskapsinsatser inom hela organisationen, att tydliggöra hur urfolksrättens principer ska omsättas i praktiken, inte minst inom markförvaltningen samt att utveckla mer jämbördiga och transparenta former för dialog och samverkan. Det kan även finnas behov av att stärka uppföljning och ansvarstagande för att säkerställa att principerna inte enbart blir normativa ställningstaganden utan också får genomslag i faktiska beslut och arbetssätt.

INSATSER FÖR ATT ÖKA KUNSKAPEN OM OCH RESPEKTEN FÖR URFOLKSRÄTTEN INOM SVENSKA KYRKAN

Insatsområdet om att öka kunskapen om och respekten för urfolksrätten är relevant och nödvändigt i relation till flera av de åtta åtagandena. Sammantaget tyder utvärderingen på att insatsområdet

bidragit till ökad medvetenhet och i viss mån förändrade attityder, men att effekterna hittills framför allt är begränsade till stiftet i de norra delarna av Sverige.

Utvärderingen visar att genomförda utbildningsinsatser, spridning av vitboksmaterial i viss mån fått genomslag, särskilt i delar av organisationen där frågorna är mer närvarande, och att de kan fungera som en grund för förändrade attityder. Kunskapsspridningen är dock ojämn och når inte hela organisationen, särskilt inte förtroendevalda. Deltagandet i utbildningar är ofta frivilligt och personberoende. Detta innebär att insatsområdet i begränsad utsträckning bidrar till att realisera de mer långtgående åtagandena om exempelvis självbestämmande eller strukturella förändringar i verksamheten. För att bättre svara mot åtagandena framstår det som centralt att i högre grad säkerställa brett deltagande, tydligare koppla kunskap till praktisk tillämpning samt stärka uppföljning och ansvarstagande brett i organisationen, så att insatserna inte stannar vid ökad förståelse utan också i förlängningen leder till konkreta förändringar inom kyrkans verksamhet.

För att uppnå mer varaktiga resultat framstår behovet av att bredda och systematisera utbildningsinsatserna samt säkerställa deltagande inom hela organisationen och tydligare koppla kunskap till praktisk tillämpning. Därutöver kan ett mer aktivt och samordnat informationsarbete bidra till att stärka arbetets genomslag både inom kyrkan.

4.3 Rekommendationer inför etapp 2 (2027–2031)

Utvärderingen visar att genomförda insatser, under etapp 1, har etablerat viktiga förutsättningar för att skapa förändring. Mot bakgrund av ovanstående analys bör etapp 2 i högre grad prioritera insatser som, så långt det är möjligt leder till hållbara resultat och faktisk förändring. Mot bakgrund av hur kyrkan styrs och organiseras är ett framgångsrikt förändringsarbete i hög grad beroende av att skapa lokalt ägarskap. Under etapp 2 bör fokus därför i högre utsträckning ligga på att säkerställa att de olika nivåerna inom kyrkan bidrar till att uppnå kyrkans övergripande åtaganden. Givet kyrkans decentraliserade struktur behöver etapp 2 därför tydliggöra förväntningar på de olika nivåer (nationell nivå, stift, församlingar). Insatser bör genomföras för att mobilisera och involvera relevanta delar av organisationen bland annat genom att skapa incitament och stöd för genomförande av relevanta insatser.

Avgörande för ett framgångsrikt försoningsarbete är också konkreta förändringar sker exempelvis i kyrkans markförvaltning. Detta kommer att vara avgörande för att inte tappa förtroende och tillit till kyrkans försoningsarbete på sikt. Arbetet under etapp 2 bör därför även inkludera utarbetande av metoder för att följa upp utvecklingen av förtroendet för och tilliten till kyrkans försoningsarbete. Etapp 2 bör även i ökad utsträckning fokusera på att formulera delmål i termer av uppnådda resultat, snarare än genomförda insatser. Till det bör tydliga indikatorer och målnivåer utvecklas, exempelvis avseende:

- antal som tagit del av framtaget kunskapsmaterial
- antal som tagit del av utbildningsinsatserna
- upplevt förtroende mellan kyrkan och samiska företrädare
- upplevd förtroende för kyrkans försoningsarbete

Bilaga - metodbeskrivning

Utvärderingen har genomförts med en kvalitativ huvudinriktning och bygger på flera kompletterande datakällor för att skapa en bred och fördjupad förståelse av handlingsplanens genomförande, resultat och förutsättningar. Datainsamlingen har bestått av dokumentanalys, semistrukturerade intervjuer samt en enkätundersökning. Kombinationen av metoder har möjliggjort triangulering, det vill säga att olika typer av underlag kunnat jämföras och komplettera varandra för att stärka analysens trovärdighet.

DATAINSAMLING

Dokumentanalys

En dokumentanalys genomfördes för att skapa förståelse för handlingsplanens mål, struktur och genomförande samt för att identifiera centrala aktiviteter och beslut inom de olika insatsområdena. Underlaget omfattade bland annat handlingsplanen, följeforskningsrapporter, utredningar, styrdokument, beslutsunderlag och material från utbildnings- och utvecklingsinsatser. Dokumentanalysen användes både som bakgrundsmaterial och som underlag för att identifiera teman och frågeställningar till intervjuer och enkät.

Intervjuer

Semistrukturerade intervjuer genomfördes med ett strategiskt urval av personer framför allt med särskild kunskap eller erfarenhet av försoningsarbetet och arbetet med handlingsplanen. I urvalet lades även särskild vikt på att inkludera samiska representanter såväl inom kyrkan som från det samiska civilsamhället. Urvalet syftade till att fånga olika perspektiv på handlingsplanens genomförande och effekter. Intervjuerna utgick från en intervjuguide kopplad till utvärderingens frågeställningar men gav samtidigt utrymme för respondenterna att utveckla egna resonemang och erfarenheter. Intervjuerna dokumenterades genom anteckningar och analyserades tematiskt utifrån återkommande mönster, skillnader och centrala frågeområden.

Enkätundersökning

En enkätundersökning till kyrkoherdar genomfördes som komplement till intervjuerna för att få en bredare bild av hur handlingsplanen uppfattas inom organisationen.

Enkäten innehöll både kvantitativa frågor med fasta svarsalternativ och öppna fritextsvar. Frågorna berörde bland annat kännedom om handlingsplanen, upplevd relevans, kunskap, tillgång till resurser och utbildning, samt syn på genomförande och utveckling.

Urvalet för enkätundersökningen bestod av samtliga kyrkoherdar i stiftens Härnösand, Luleå och Västerås samt ett urval på 20 procent i övriga stift.

Enkätsvaren analyserades både deskriptivt och tematiskt, där särskild vikt lades vid återkommande teman och variationer mellan olika svar. Den låga svarsfrekvensen på cirka 30 procent innebär dock att svaren måste tolkas med försiktighet.

ANALYS OCH METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN

Analysen genomfördes genom att material från de olika datakällorna sammanställdes och jämfördes i relation till utvärderingens frågeställningar. Ett analytiskt ramverk för implementering användes som stöd för att bedöma förutsättningar för genomförande, med fokus på aspekterna *förstå*, *kunna*

och *vilja*. Analysen syftade inte enbart till att bedöma måluppfyllelse utan även till att identifiera faktorer som främjat eller försvårat implementeringen av handlingsplanen.

Eftersom utvärderingen till stor del bygger på intervjuer och självrapporterade erfarenheter behöver resultaten tolkas med viss försiktighet. De flesta som intervjuats inom ramen för utvärderingen har exempelvis varit involverade arbetet med att ta fram och genomförandet av handlingsplanen. Många av insatserna har också fokuserat på stiftet inom Sápmi, vilket gjort att arbetet sett olika ut i olika delar av organisationen. Samtidigt har kombinationen av intervjuer med de som varit involverade och en bredare enkätundersökning bidragit till att skapa en bredare och mer nyanserad bild av arbetets genomförande och upplevda effekter.

Bright
ideas.
Sustainable
change.

RAMBOLL